

AGNIESZKA KOSEK
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Przygotowanie studentów kierunków pedagogicznych do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Wprowadzenie

Termin „uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych” często używany jest zamiennie z pojęciem „uczeń o specyficznych potrzebach edukacyjnych”. Warto więc przyrzeć się tym dwóm sformułowaniom i je porównać.

Specyficzne potrzeby edukacyjne wiążą się z konkretnym, niepowtarzalnym momentem w rozwoju życiowym człowieka, kształtowanym przez indywidualne doświadczenia i uniwersalne zmiany rozwojowe determinowane procesami biologicznymi oraz społecznymi¹. W tym przypadku wartości intelektualne, społeczne i emocjonalne nie odbiegają od zasobów rówieśników. Specyficzne potrzeby przejawiane przez uczniów są wynikiem oddziałujących na siebie czynników wewnętrznych i zewnętrznych. W przypadku determinant temperamentalnych i osobowościowych wyróżnić możemy strukturę i stan zaspokojenia istotnych w danej fazie potrzeb rozwojowych. Wiąże się z tym zjawisko kryzysu strukturalnego, reorganizującego struktury potrzeb w danej fazie rozwojowej. Kryzys uruchamiany jest poprzez dojrzewanie organizmu, wywołując konflikt pomiędzy potrzebami nowymi a tymi uformowanymi w poprzedniej fazie rozwojowej². Do drugiej grupy czynników zaliczyć możemy funkcjonowanie w rodzinie i społeczeństwie, obcowanie z kulturą, codzienne zmaganie się z problemami. W tym wypadku spotkać się można z pojęciem kryzysu funkcjonalnego, w którym dochodzi do konfliktu pomiędzy efektami zmian wewnętrznych organizmu a społeczno-kulturowymi warunkami życia³. Podsumowując, można stwierdzić, że w każdej kolejnej fazie rozwoju w człowieku dochodzi do zmian wewnętrznych, które musi w sobie rozpoznać i określić, a następnie dostosować

- 1 A.I. Brzezińska, S. Jabłoński, B. Ziółkowska, *Specyficzne i specjalne potrzeby edukacyjne*, „Edukacja” 2014, nr 2, s. 37.
- 2 B. Smykowski, *Psychologia kryzysów w kulturowym rozwoju dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012, s. 119–122.
- 3 Ibidem, s. 122–126.

do środowiska, w którym żyje. Ukształtowane na tym gruncie indywidualne potrzeby jednostki zyskały miano specyficznych⁴.

W przypadku definicji „specjalnych potrzeb edukacyjnych” (SPE) zwraca się uwagę na właściwości osobowościowe człowieka, takie jak intelekt, wolicjonalność i emocjonalność⁵. Pojęcie to określa potrzeby dzieci i młodzieży doświadczających trudności w uczeniu się, wynikających z ich niepełnosprawności lub innych przyczyn⁶. Marta Bogdanowicz w jednej ze swoich publikacji pisze, że według orientacyjnych danych dzieci z SPE stanowią około 20% populacji uczniów⁷. Tak wysoki wynik rodzi pytanie: kogo do tej grupy można zakwalifikować? Odpowiedzi na to pytanie dostarczają nam Jolanta Andrzejewska i Małgorzata Sitarczyk⁸. Autorki podają, że „do grupy uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych zaliczamy dzieci z zaburzeniami motorycznymi, uszkodzeniami narządu słuchu, z niepełnosprawnością intelektualną, z parcjalnymi deficytami poznawczymi (typu dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia), z zaburzeniami komunikacji językowej (w tym obcokrajowców), ADHD, zaburzeniami opozycyjno-buntowniczymi, zaburzeniami zachowania i emocji, z autyzmem, przewlekłe chore oraz z zaburzeniami karmienia i odżywiania”⁹. Ministerstwo Edukacji Narodowej do uczniów z SPE zalicza ponadto osoby wybitnie zdolne¹⁰. Widzimy więc, że w tym wypadku mamy do czynienia z grupą dzieci o zróżnicowanych problemach i potrzebach, wymagających indywidualnego podejścia ze strony środowiska edukacyjnego. Dodatkowo zauważyć można, że wymienione zaburzenia bądź cechy nie są etapami przejściowymi. Są wrodzone lub nabyte, towarzyszące im przez dłuższy okres lub do końca życia.

Na podstawie opracowanych wyżej definicji łatwo można zauważyć, że określenia: potrzeby „specyficzne” i „specjalne” różnią się od siebie znaczeniowo, stąd też nie mogą być stosowane zamiennie lub ze sobą mylone.

- 4 A.I. Brzezińska, S. Jabłoński, B. Ziółkowska, *Specyficzne ...*, s. 40.
- 5 J. Wyczesany, A. Mikrut, *Kształcenie zintegrowane dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 2002, s. 75.
- 6 W. Czerski, *Technologie informacyjno-komunikacyjne w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, [w:] *Edukacja – Technika – Informatyka. Wybrane problemy edukacji informatycznej i informacyjnej*, red. W. Walat, W. Lib, Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2014, s. 82.
- 7 M. Bogdanowicz, *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci – nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych*, „Psychologia Wychowawcza” 1996, nr 39(1), s. 13.
- 8 J. Andrzejewska, M. Sitarczyk, *Specjalne potrzeby edukacyjne w przestrzeni systemu oświaty*, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Lublin 2012, s. 3.
- 9 J. Andrzejewska, M. Sitarczyk, *Specjalne ...*, s. 3.
- 10 *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, MEN, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2010, s. 54–57.

Badania własne

Obecnie pojęcie integracji znane jest każdemu nauczycielowi. Stało się ono nieodłącznym elementem w planowaniu procesu edukacyjnego. Coraz więcej uczniów wymaga indywidualnego podejścia ze strony systemu oświatowego. Wpływają na to różnorodne czynniki. Niezależnie od tego, na jakim etapie edukacyjnym prowadzone są zajęcia, współczesny nauczyciel coraz częściej ma możliwość spotkać osobę o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W związku z powyższym pojawia się pytanie, czy akademickie kształcenie przygotowuje przyszłych pedagogów do pracy z uczniem nieprzeciętnym? Analiza dostępnej literatury przedmiotu nie dostarcza w pełni informacji na ten temat. Postanowiono więc podjąć badania na tym gruncie.

Głównym celem niniejszej pracy jest zbadanie przygotowania przyszłych pedagogów do pracy z uczniem z SPE. Problem badawczy można wyrazić w pytaniu: „Jak studenci pedagogiki oceniają swoje przygotowanie do przyszłej pracy w kontekście potrzeb uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych?”. Podjęto próbę uzyskania odpowiedzi na postawione problemy szczegółowe, takie jak: przygotowanie studentów do przyszłej pracy w kontekście realizacji swoistych potrzeb oświatowych wychowanków; postawy przyszłych nauczycieli względem uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych; postawy studentów wobec samodoskonalenia w kontekście pracy z uczniem z SPE; formy samokształcenia przyjmowane przez przyszłych nauczycieli. Jako zmienne zależne pracy przyjęto: postawy studentów względem uczniów i samokształcenia, wiedzę przyszłych nauczycieli na temat swoistych potrzeb uczniów oraz możliwości i form samokształcenia. Wskaźnikami do wymienionych zmiennych stały się informacje zawarte przez badanych w ankietach. W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. W celu zbadania przedstawionych problemów badawczych wykorzystano technikę ankiety. Narzędzie zastosowane w obrębie wspomnianej techniki to kwestionariusz ankiety składający się z pytań zarówno zamkniętych, jak i otwartych.

Badaniami zostali objęci studenci kierunków pedagogicznych Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Grupę respondentów stanowiły same kobiety. Każdy z badanych znajdował się na ostatnim roku studiów licencjackich bądź magisterskich na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Kwestionariusz ankiety został rozdany łącznie 126 studentom. Pięć osób wypełniło je nieprawidłowo, przez co nie mogły zostać poddane analizie. Prawidłowo uzupełnione kwestionariusze oddało 121 osób, które stały się w ten sposób grupą badawczą. Większą grupę (63 osoby) tworzyli studenci III roku studiów licencjackich niestacjonarnych. Studia stacjonarne reprezentowane były przez 58 osób (w tym 23 studentów III roku studiów licen-

ckich i 35 osób kończących II rok studiów uzupełniających magisterskich). Badanie przeprowadzono w październiku 2015 r.

*Przygotowanie studentów do przyszłej pracy
w kontekście realizacji specjalnych potrzeb oświatowych ucznia*

W tej części badania podjęto próbę określenia poziomu przygotowania przyszłych pedagogów pod kątem wiedzy i umiejętności praktycznych do pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Przyszłym pedagogom postawiono pytanie, czy uważają, że są odpowiednio przygotowani do prowadzenia zajęć w grupie/klasie, w której znajdują się dzieci o wspomnianych potrzebach. Zdecydowana większość spośród wszystkich badanych (83,5%) wskazała, że nie czuje się odpowiednio przygotowana. Tylko 16,5% zadeklarowało gotowość do pracy z uczniami wymagającymi specjalnego podejścia. W dalszej części starano się określić, kim w oczach studentów jest osoba o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Na podstawie kwestionariuszy ankiet uzyskano 188 odpowiedzi w postaci jedno- bądź kilkuelementowych definicji, dwoje respondentów nie podało swoich propozycji. Spośród osób, które udzieliły odpowiedzi, wielu badanych (62%) w swojej definicji starało się określić cechy dziecka przejawiającego specjalne potrzeby oświatowe. Najczęściej wskazywano konkretne przypadki, np.: „Osoba mająca problemy z zachowaniem, niepotrafiąca stosować się do reguł, chociaż dokładnie zna ich treść. Może to być też osoba z innego kraju bądź chore”. Często powtarzającą się odpowiedzią było również: „Dziecko przejawiające różnego rodzaju dysfunkcje/zaburzenia”. W tym wypadku jako przykład najczęściej podawano trudności edukacyjne. Jedna czwarta spośród osób wskazujących cechy dziecka, zauważyła, iż jest to jednostka nieprzeciętna, wyróżniająca się na tle rówieśników pod względem poziomu edukacyjnego. Wskazywano w tym wypadku zarówno wyższy, jak i niższy w stosunku do przeciętnego poziom nabywania nowych umiejętności. Druga część podanych definicji (38%) skupiała się na określeniu zadań nauczyciela i systemu edukacyjnego, jakie powinny być realizowane względem dziecka z SPE. Należały do nich: konieczność indywidualnego podejścia do ucznia, poświęcania znacznie większej ilości czasu na pracę z wychowankiem, potrzeba korzystania ze specjalistycznych metod pracy.

By uściślić badania dotyczące odpowiedniego przygotowania studentów do pracy z dzieckiem, zapytano respondentów, czy znają charakterystykę pracy z poszczególnymi przypadkami uczniów: zdolnym, z niepełnosprawnością, słabowidzącym, słabosłyszącym, z niepełnosprawnością ruchową, z zespołem Aspergera, z płodowym zespołem alkoholowym (FAS), ADHD, chorobą przewlekłą, trudnościami w uczeniu się, trudnościami w zachowaniu oraz uczniem pochodzącym z innej grupy etnicznej lub odmiennym wyznaniowo i kulturowo.

Badani mieli możliwość zaznaczenia tylko jednej propozycji odpowiedzi przy każdym z przypadków. Do wyboru otrzymali następujące propozycje: „tak, wyczerpująco”, „tylko w niewielkim stopniu”, „nie”. Na podstawie zebranych informacji można wnioskować, iż wielu spośród badanych nie jest jeszcze przygotowanych do pracy z dziećmi z poszczególnych grup. Najślabiej znana jest charakterystyka ucznia z płodowym zespołem alkoholowym. W tym wypadku 81% badanych przyznało, że nie wie, jak z takim dzieckiem powinno się pracować, 15% tylko w niewielkim stopniu zna charakter pracy z towarzyszącymi FAS zaburzeniami. Zaledwie 4% deklaruje dostateczne przygotowanie. Podobny układ zauważyć można w przypadku osób słabosłyszących (zna wyczerpująco – 3%, tylko w niewielkim stopniu – 24%, nie zna – 73%) oraz słabowidzących (zna wyczerpująco – 4%, tylko w niewielkim stopniu – 28%, nie zna – 68%). Niski poziom świadomości, jaka jest charakterystyka pracy z dzieckiem, można również zauważyć w przypadku zespołu Aspergera i osób pochodzących z odrębnej grupy etnicznej. Przykład pracy z dzieckiem zdolnym był z kolei najczęściej określanym jako dobrze znany (45% – wyczerpująco, 52% – w niewielkim stopniu). Tylko nieliczni (3% badanych) wskazali brak informacji na temat wspomnianego przypadku. Dodatkowe informacje ilustruje tabela 1.

Tab. 1. Znajomość charakterystyki pracy z poszczególnymi przypadkami uczniów u studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Znajomość charakterystyki pracy z dzieckiem:	Wyczerpująca	W niewielkim stopniu	Brak znajomości
zdolnym	54	63	4
z trudnościami w uczeniu się	33	73	15
z trudnościami w zachowaniu, niedostosowane społecznie	22	75	24
z chorobą przewlekłą	16	48	57
z ADHD	14	64	43
z niepełnosprawnością ruchową	13	39	69
z niepełnosprawnością intelektualną	10	54	57
pochodzącym z innej grupy etnicznej lub odmiennym wyznaniowo i kulturowo	10	45	66
z zespołem Aspergera	9	40	72
z płodowym zespołem alkoholowym (FAS)	5	18	98
słabowidzącym	5	34	82
słabosłyszącym	4	29	88

Źródło: opracowanie własne

W kolejnej części badań podjęto próbę określenia (poprzez samoocenę respondentów) poziomu przygotowania teoretycznego i praktycznego przyszłych

pedagogów do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zarówno w przypadku przygotowania teoretycznego, jak i praktycznego, łącznie otrzymano po 1462 odpowiedzi (każdy uczestnik oceniał swoje przygotowanie w 12 kategoriach). Studenci deklarowali najczęściej (31,5% odpowiedzi) całkowity brak przygotowania do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Szczegółowa analiza wyników pozwala stwierdzić, że przyszli pedagodzy w dużej mierze (54% badanych) nie są przygotowani od strony teoretycznej do pracy z dzieckiem z FAS. Dodatkowo 26,5% osób zadeklarowało bardzo słabe przygotowanie. Problem ten pojawia się również w przypadku pracy z osobą słabosłyszącą – 74,5% badanych wskazało na brak lub bardzo słabe przygotowanie. Podobna sytuacja pojawia się w przypadku uczniów słabowidzących – 45% deklaruje zerowe przygotowanie, bardzo słabe – 29%. Przykład dzieci zdolnych prezentuje sytuację odwrotną. Zaledwie 0,8% nie jest gotowa do pracy z takim uczniem, za to najliczniej w tym przypadku wskazywano bardzo dobre (21,5%) oraz dobre (40%) przygotowanie do pracy. Informacje na temat pozostałych przypadków uczniów zawiera tabela 2.

Tab. 2. Samoocena studentów w kontekście przygotowania teoretycznego do pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Samoocena studentów w kontekście przygotowania teoretycznego do pracy z dzieckiem:	Skala oceny przygotowania do pracy				
	całkowity brak	bardzo słabe	średnie	dobrze	bardzo dobrze
z płodowym zespołem alkoholowym (FAS)	65	32	12	7	5
słabosłyszącym	58	32	24	7	0
słabowidzącym	54	35	28	4	0
z zespołem Aspergera	52	27	27	11	4
z chorobą przewlekłą	45	26	33	9	8
pochodzącym z innej grupy etnicznej lub odmiennym wyznaniowo i kulturowo	44	28	26	15	8
z niepełnosprawnością ruchową	39	36	26	24	6
z niepełnosprawnością intelektualną	37	27	39	14	4
z ADHD	31	28	30	22	10
z trudnościami w zachowaniu, niedostosowanym społecznie	19	25	33	30	14
z trudnościami w uczeniu się	15	16	33	39	18
zdolnym	1	11	35	48	26

Źródło: opracowanie własne

W odniesieniu do przygotowania praktycznego dodatkowo nasila się tendencja do określania poziomu własnego przygotowania jako zerowy lub bardzo słaby. Najczęściej tego typu przygotowanie studenci zaznaczali w przypadku pracy z dzieckiem z FAS (72% badanych przyznaje się do całkowitego braku przygotowania, 12% – do bardzo słabego przygotowania), słabosłyszącym (61% – brak przygotowania, 23% – bardzo słabe) i słabowidzącym (60% – całkowity brak, 22% – bardzo słabe przygotowanie). Na niskim poziomie jest też przygotowanie do współpracy z dzieckiem mającym zespół Aspergera i pochodzącym z innej grupy etnicznej. Zdecydowanie wśród wszystkich przypadków wyróżnia się przygotowanie do pracy z uczniem zdolnym. Większość pozytywnie ocenia swoje umiejętności (15% – bardzo dobre przygotowanie, 35,5% – dobre przygotowanie, 24% – średnie przygotowanie). Dodatkowe informacje ukazane zostały w tabeli 3.

Tab. 3. Samoocena studentów w kontekście przygotowania praktycznego do pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Samoocena studentów w kontekście przygotowania praktycznego do pracy z dzieckiem:	Skala oceny przygotowania do pracy				
	całkowity brak	bardzo słabe	średnie	dobrze	bardzo dobrze
z płodowym zespołem alkoholowym (FAS)	87	15	12	6	1
słabosłyszącym	74	28	16	3	0
słabowidzącym	73	27	20	1	0
z zespołem Aspergera	72	17	22	9	1
z niepełnosprawnością ruchową	61	23	23	9	5
pochodzącym z innej grupy etnicznej lub odmiennym wyznaniowo i kulturowo	61	20	22	11	7
z chorobą przewlekłą	59	20	23	14	5
z ADHD	55	25	19	17	5
z niepełnosprawnością intelektualną	52	29	33	4	3
z trudnościami w zachowaniu, niedostosowanym społecznie	32	29	33	19	8
z trudnościami w uczeniu się	25	23	32	30	11
zdolnym	16	15	29	43	18

Źródło: opracowanie własne

*Postawy przyszłych nauczycieli względem uczniów
o specyficznych potrzebach edukacyjnych*

Na tym etapie badań postanowiono określić postawę przyszłych pedagogów, jaką prezentują w stosunku do pracy z uczniem nieprzeciętnym. W tym celu w kwestionariuszu ankiety poproszono badanych o wyrażenie swojego zdania na temat tego, czy uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych powinni uczyć się w ogólnodostępnych placówkach oświatowych. Na to pytanie odpowiedziało 116 osób, 5 nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi. Większość respondentów (69%) pozytywnie odniosła się do tej sprawy, uzasadniając swoją decyzję tym, że integracja sprzyja rozwojowi zarówno dzieci z SPE, jak i pozostałych uczniów w klasie. Przykładem takiego uzasadnienia jest następująca wypowiedź: „Dla tych dzieci jest to niepowtarzalna szansa, żeby rozwijać się społecznie. Zazwyczaj pozostają wyizolowane od swoich rówieśników. Również dla pozostałych dzieci jest to szansa, aby nauczyć się otwartości i tolerancji”. Przyszli pedagodzy często nie widzieli większych przeciwwskazań, by integrować dzieci; ich zdaniem takie środowisko stwarzało uczniom szanse. Część badanych podkreśliła, że ich zdaniem izolacja osób o specyficznych potrzebach edukacyjnych byłaby krzywdząca, a 29% studentów wyraziło sprzeciw wobec integracji, motywując swoją decyzję tym, że polskie szkoły, w przeciwieństwie do placówek specjalnych, nie są do tego odpowiednio przygotowane. Zauważają, że wiąże się to z dodatkowymi obciążeniami dla nauczyciela i ryzykiem obniżenia poziomu nauczania. Dwoje badanych nie potrafiło określić swojego stanowiska, dostrzegając zarówno pozytywne, jak i negatywne strony obecności w ogólnodostępnych placówkach dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

W dalszym postępowaniu poproszono studentów o określenie, czy chcieliby pracować z poszczególnymi dziećmi – wymieniono tu ucznia zdolnego, z niepełnosprawnością (bez określania jej rodzaju), podopiecznego reprezentującego mniejszość etniczną. Wszyscy badani wyrazili chęć współpracy z dzieckiem zdolnym. Zdecydowana większość (87%) podobne stanowisko przyjęła względem osób odrębnej narodowości, a zaledwie 13% w tym wypadku zajęło stanowisko wyrażające niechęć do współpracy. Uzasadniali to brakiem odpowiedniego przygotowania i doświadczenia, a także obawami przed problemami komunikacyjnymi, spotkaniem z odmienną kulturą, czy też możliwością zmian struktury zajęć dotyczących tematów patriotycznych. Ponad połowa badanych chce pracować z uczniem niepełnosprawnym. Pozostałe osoby swój sprzeciw poparły takimi argumentami, jak: brak odpowiedniego przygotowania i doświadczenia, strach przed porażką, obawa przed zbyt dużym obciążeniem psychicznym i nadmiarem pracy.

W celu uzyskania szerszego spojrzenia na temat postawy wobec ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych zapytano badanych, czego obawiają się w pracy z opisywanymi przypadkami dzieci. Odpowiedzi udzieliło 110 osób. Pozostali badani nie wypowiedzieli się na ten temat bądź ich odpowiedź nie była adekwatna do postawionego pytania. Uzyskano łącznie 121 stwierdzeń wskazujących na poszczególne obszary wzbudzające wśród przyszłych nauczycieli niepewność i obawy. Prawie wszystkie podane odpowiedzi dotyczyły jakości wykonywanej przez nich pracy. Niespełna połowa badanych studentów obawia się, że nie będą w stanie sprostać postawionym przed sobą zadaniom, a brak doświadczenia i przygotowania spowoduje, że w swojej pracy popełnią błędy mające wpływ na prawidłowy rozwój podopiecznych. Strach przed porażką i brakiem efektów w nauczaniu zadeklarowała prawie 1/4 przyszłych nauczycieli. Pozostałe odpowiedzi dotyczyły: braku cierpliwości, nowych, nieprzewidzianych sytuacji, trudności w pracy z dzieckiem i jego rodzicami; 9% osób nie odczuwało żadnych obaw.

***Postawy studentów wobec samodoskonalenia w kontekście pracy z uczniem
o specjalnych potrzebach edukacyjnych.***

Formy samokształcenia przyjmowane przez przyszłych nauczycieli

Przyszli pedagodzy zostali zapytani, czy do chwili przeprowadzenia badania doksztalcali się w celu podnoszenia swoich kompetencji niezbędnych do pracy z uczniem z SPE. I tak 72% spośród wszystkich badanych nie podjęło żadnych prób w tym kierunku, 26% zadeklarowało, że doksztalcało się w omawianym temacie, pozostałe osoby nie udzieliły na zadane pytanie żadnej odpowiedzi. W dalszej kolejności poproszono osoby wcześniej deklarujące aktywne samokształcenie o określenie form, jakie stosowali w celu doskonalenia swoich umiejętności. Uzyskano 88 odpowiedzi. Najczęstszą formą samokształcenia wybieraną przez studentów okazało się korzystanie ze stron internetowych dotyczących nauczania. Równie często sięgają oni po literaturę fachową lub czasopisma naukowe. Zdecydowanie rzadziej uczestniczą w konferencjach i sympozjach naukowych, wolontariacie czy bezpłatnej praktyce. W kolejnej części badani określali swój stosunek do kształcenia nauczycieli. Zostało im postawione pytanie: „Czy uważają Państwo, że nauczyciel powinien doskonalić swoje kompetencje zawodowe w kontekście pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych?”. Siedem osób zrezygnowało z możliwości odpowiedzi. Pozostali badani jednogłośnie stwierdzili, że taka konieczność zachodzi i proces samokształcenia winien być w tym wypadku realizowany przez nauczycieli. Co za tym idzie, 3/4 respondentów planuje doksztalcić się we wspomnianym zakresie. W kontekście powyższych danych ciekawy wydaje się fakt, iż 1/4 badanych zapytanych o chęć podjęcia wysiłku, jakim jest samodoskonalenie, wyraziła

niechęć, mimo że wcześniej widzieli w tym obowiązek każdego nauczyciela. Podobnie jak w poprzednim pytaniu kilka osób nie określiło swojego stanowiska w tej sprawie, natomiast 61% osób wyrażających chęć własnego rozwoju wskazało 8 form doskonalenia, które chcą wykorzystać – najczęściej były to kursy doszkalające, czytanie literatury fachowej oraz rozpoczęcie kolejnego kierunku studiów. Pozostałymi, rzadziej wymienianymi sposobami były: oglądanie wybranych audycji telewizyjnych, udział w konferencjach i sympozjach naukowych, odbywanie praktyki pedagogicznej, praca w wolontariacie oraz kontakt z doświadczonymi nauczycielami.

Wnioski

Przyszli pedagodzy mają świadomość, że nie są dostatecznie przygotowani do pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Tylko w poszczególnych przypadkach, takich jak praca z dzieckiem zdolnym, wyróżniają się poziomem wiedzy i umiejętności. Na niskim poziomie jest za to ich przygotowanie do obcowania w procesie edukacyjnym z osobami niepełnosprawnymi, w szczególności dziećmi z zaburzeniami widzenia i słuchu, a także z zespołami zaburzeń, takimi jak FAS czy zespół Aspergera.

Zdecydowana większość badanych dostrzega zalety integracji, ale ma też świadomość zagrożeń, jakie ona niesie, oraz ograniczeń, jakie tworzy w tym wypadku system polskiej oświaty. Stosunek do pracy z dzieckiem z SPE jest w dużej mierze zależny od rodzaju jego potrzeb. Dostrzec można różnice pomiędzy stosunkiem do osób pełnosprawnych i zdolnych a stosunkiem do uczniów niepełnosprawnych. Może to być wynikiem zróżnicowanego poziomu przygotowania do pracy z poszczególnymi przypadkami. Obawy towarzyszące studentom na tym gruncie wynikają głównie ze świadomości własnych braków w wiedzy i umiejętnościach.

Studenci odczuwają potrzebę kształcenia się nauczycieli w kontekście pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Mimo to wiele osób nie poczuwa się do obowiązku podjęcia procesu samokształcenia. Wnioskować na tej podstawie można, że dużą rolę odgrywa tu rodzaj motywacji. W planowanych działaniach samokształceniowych dominuje tendencja do wybierania kilku różnorodnych sposobów zdobywania nowej wiedzy i doświadczeń. Spośród prezentowanych form doskonalenia największym powodzeniem cieszą się: czytanie literatury, podejmowanie kursów doszkalających oraz korzystanie z różnego rodzaju portali nauczycielskich. Widać więc, że przyszli pracownicy oświaty są świadomi różnorodności sposobów zdobywania nowych, przydatnych w ich pracy informacji.

Bibliografia

- Andrzejewska J., Sitarczyk M., *Specjalne potrzeby edukacyjne w przestrzeni systemu oświaty*, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Lublin 2012.
- Bogdanowicz M., *Uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Psychologia Wychowawcza” 1995, nr 38(3), s. 216–222.
- Bogdanowicz M., *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci – nowa definicja i miejsce w klasyfikacjach międzynarodowych*, „Psychologia Wychowawcza” 1996, 39(1), s. 13–22.
- Brzezińska A.I., Jabłoński S., Ziółkowska B., *Specyficzne i specjalne potrzeby edukacyjne*, „Edukacja” 2014, nr 2, s. 37–52.
- Czerski W., *Technologie informacyjno-komunikacyjne w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, [w:] *Edukacja – Technika – Informatyka. Wybrane problemy edukacji informatycznej i informacyjnej*, red. W. Walat, W. Lib, Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2014, s. 82–87.
- Fairbairn G., Fairbairn S., *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach. Wybrane zagadnienia etyczne*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 2000.
- Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, MEN, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2010.
- Smykowski B., *Psychologia kryzysów w kulturowym rozwoju dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012.
- Thompson J., *Specjalne potrzeby edukacyjne. Wskazówki dla nauczycieli*, PWN, Warszawa 2013.
- Wyczęsany J., Mikrut A., *Kształcenie zintegrowane dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe AP, Kraków 2002.

Abstract

Readiness of Pedagogy Studies' Students to Work with Pupils with Special Educational Needs

The article discusses the theme of working with a pupil with special educational needs. A group of students was subject to studies which aimed to define attitudes, forms and strategies of self-education which are preferred now and are going to be undertaken in the future by examined themselves. In the first part of the paper the focus was put on the theoretical description of concepts like specific and special educational needs. In the further part, the analysis of self-studies was presented and in the last one, the results of studies were shown.

Keywords: self-education, special educational needs